Ympäristövaliokunnan asiantuntijakuuleminen luonnonlaidunten hoidon haasteista ja luonnon monimuotoisuudesta 8.5.2025

– vastauksia kuulemisessa esitettyihin kysymyksiin ja kommentteja puheenvuoroihin sekä ratkaisuehdotuksiin

12.5.2025
Katja Raatikainen, Metsähallitus Luontopalvelut

Sisällys

Kommentteja puheenvuoroihin ja vastauksia kysymyksiin 1
Kommentteja Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ratkaisuehdotuksiin 3
Lyhyt kuvaus Ruotsin mallista 4

Kommentteja puheenvuoroihin ja vastauksia kysymyksiin

Luonnonlaitumet on mahdollista sovittaa toimivalla tavalla osaksi CAPia nyt sekä jatkossa, toisin kuin edustaja Ingo kuulemissa arveli. Tästä on hyviä esimerkkejä edellisiltä ohjelmakausilta ja myös naapurimaistamme. Luonnonlaitumet ovat sisältyneet CAPiin jo 30 vuoden ajan. Luonnonlaitumiin on CAPissa pitkäjänteisesti investoitu. CAPin kautta on mukaan saatu merkittävässä määrin myös EU-rahoitusta. Maatalouden ympäristötoimena perinnebiotooppien hoidon ympäristösopimusten on tutkitusti todettu olevan vaikutuksiltaan tehokkain. Edustaja Mikkosen puheenvuoroon Helmi-ohjelman alkuperäisestä ajatuksesta toteuttaa Helmi-ohjelman kautta saadulla kansallisella rahoituksella kunnostuksia ja hoitaa jatkohoitoa ympäristösopimusten kautta laiduntamalla voi yhtyä. Tällä ajatuksella olisi ollut mahdollista saada hyvä kokonaisuus turvaamaan luonnonlaidunnusta siitä hyötyville kohteille. Tämän dokumentin lopussa on lyhyt kooste Ruotsin CAP-suunnitelman useampiportaisesta mallista sikäläisille perinnebiotoopeille ja muille luonnonlaitumille. Myös Viron malliin kannattaa tutustua. Huomioitava on, että kussakin maassa luonnonlaitumet ovat hieman erilaisia, mutta näissä malleissa on huomattavasti Suomen hyvin yksioikoista järjestelmää paremmin huomioitu alueiden erilainen luonne, vaihtelevuus ja erilaisia toimenpiteitä alueiden turvaamiseksi.

Edustaja Kallion toteamus siitä, että mosaiikkimaisilla alueilla liikkuessaan eläimet hyödyttävät monimuotoisuutta muuallakin kuin nyt tukikelpoisiksi tulkituissa kohdissa on aiheellinen. Eläimet käyttävät ja hyödyttävät laidunta myös muulla tavoin kuin rehuarvon kautta. Hoidon määrittely tai hoidosta hyötyvän luontotyypin määrittely ei ole niin yksioikoista, kuin mikä näkemys maataloushallinnossa nyt on otettu. Edustaja Aalto-Setälä totesi sopimuskohteiden valvonnan olevan hyvä asia, mutta samaan aikaan on menossa lapsi pesuveden mukana. Tähän kommenttiin on helppo

yhtyä, juuri näin on nyt käymässä. Itse asia, luonnonlaidunten turvaaminen on jäänyt erilaisten, pitkälti määritelmistä nousevien kiistojen alle. Uhanalaisimpien luontotyyppien kohdalla tähän ei olisi varaa.

Maa- ja metsätalousministeriö totesi kommenteissaan, että ympäristökorvauksen nykyinen asetus oli aikanaan lausunnoilla ja siten vaikutusmahdollisuuksia on ollut. Kun valmistelussa ollaan jo lausuntokierroksella, vaikutusmahdollisuudet ovat kuitenkin hyvin rajalliset. Toimivan järjestelmän rakentaminen ja eri rahoitusmekanismien yhteensovittaminen vaatii valmistelua ja sujuvaa yhteistyötä hallinnon alojen kesken jo kauan ennen lausuntokierrosta. Vain yhteistyöllä päästään tavoitteita tukevaan ja oikeasti toimivaan malliin. Tässäkin voi ottaa oppia naapurimaista.

Maa- ja metsätalousministeriö totesi puheenvuoroissaan myös, että edelliseen rahoituskauteen verrattuna varsinaisia muutoksia asetukseen tuli vähän. Näin onkin, mutta kyse onkin ennen kaikkea muutoksista asetuksen tulkinnoissa. Luonnonlaitumia käyttävät viljelijät ja niiden parissa toimivat tahot olivat siinä ymmärryksessä, että suuria muutoksia ei uudella ohjelmakaudella tulisi. Ennalta varoittamatta ja yhtäkkiä tilanne kuitenkin muuttui. Kolme vuotta on nyt ihmetelty, mistä yhtäkkinen tulkintojen muutos tuli uuden ohjelmakauden alkaessa. Vaikutusten arviointia muutoksen seurauksista ei tehty. Seurauksena on ollut umpikuja, joka on jo aiheuttanut mittavat seuraukset itse asialle ja tavoitteille, kuluttanut hallinnon resursseja sekä aiheuttanut luonnonlaidunnusta toteuttaneille viljelijöille äkillisen muutoksen tilojen toimintaedellytyksissä. Esimerkiksi pelkästään Saaristomerellä leikkausten vaikutukset maatiloille ovat satoja tuhansia vuosittain.

Maa- ja metsätalousministeriö totesi esityksessään potentiaalisia laiduneläimiä olevan nykyisin yhä vähemmän. Siksikin olisi erittäin tärkeä toimintaympäristön heikennyksen sijaan edesauttaa laidunnuksen mahdollisuuksia niillä tiloilla, jotka sitä toteuttavat. Edustaja Mikkosen nostama huoli tilanteen vuoksi menetettävistä laiduneläimistä ja maatiloista on aiheellinen. Kerran karjanpidon lopettaneita tiloja on vaikea saada takaisin tai saada uusia yrittäjiä kiinnostumaan karjanpidosta ja laidunnuksesta. Maa- ja metsätalousministeriön puheenvuoroista käy ilmi näkemys, jossa perinnebiotooppien ja muiden luonnonlaidunten käyttö nähdään menneisyyteen kuuluvana jäänteenä, josta pitäisi päästä eroon. Tämä on erikoista siihen nähden, että näiden ympäristöjen hoitoa on tuettu ja niihin on investoitu kymmenien vuosien ajan osana maatalouden ympäristökorvausjärjestelmää. Viljelijöitä ja neuvojia on koulutettu, ympäristösopimusten mahdollisuuksiin on kannustettu ja saavutetut tulokset ovat olleet hyviä.

Ruokavirasto toi esityksessään esiin rajun pudotuksen hyväksytyissä ympäristösopimusaloissa verrattuna edelliseen ohjelmakauteen. Pudotusta pinta-aloissa on lähes kolmannes,10 000 ha. Tämä on todella merkittävä väheneminen luonnonlaidunten alassa. Myös ympäristösopimusta hakeneiden tilojen määrä on pudonnut huomattavasti. Hylätyissä aloissa Ruokavirasto totesi olevan myös paljon niittyjä ja muita luonnonlaitumia. Tämä kuulostaa erikoiselta, sillä varsinkin näiden voisi olettaa olevan ympäristösopimuksiin soveltuvia aloja. Ruokavirasto toi puheenvuorossaan esiin maastokatselmusten olevan uuden ohjelmakauden asetukseen lisätty ympäristösopimusten edellytys. Maastokatselmukset ovat hyvä käytäntö. Vielä parempi olisi, jos sopimukseen kelpaavan alan voisi katselmoida ja määrittää ennen sopimuksen alkamista ja ennen kuin hoitoa aloitetaan. Ruokavirasto myös totesi, että katselmoiduilla kohteilla käydään laajamittaisesti nyt ensimmäistä kertaa. Osalla kohteista maastokäynti onkin ensimmäinen, mutta leikkauksia kohdistuu myös aloille, joilla on hyvinkin tarkkaan määritetty edellisellä ohjelmakaudella ympäristösopimusalueen rajaus. Leikkaukset näillä kohteilla johtuvat muuttuneista tulkinnoista.

Kommentteja Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ratkaisuehdotuksiin

Varsinais-Suomen ELY-keskus ehdottaa ratkaisuehdotuksena ympäristösopimusten tukikelpoisten alojen tulkinnan laventamista saaristokohteilla. Tämä olisi nykyisen haasteellisen tilanteen purkamiseksi erittäin tarpeellista ja etenkin arvokkaimman perinnebiotooppikeskittymämme Saaristomeren kohteiden ja maatilojen turvaamiseksi. Myös Metsähallitus ehdottaa tulkintojen uudelleentarkastelua. Laveampi tulkinta olisi nopea, vähiten hallintoa sekä viljelijöitä kuormittava ratkaisu haasteelliseen ja akuuttiin tilanteeseen. Nykyinen ympäristösopimuksia koskeva asetus mahdollistaa väljemmän tulkinnan korvauskelpoisesta sopimusalasta.

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen näkemys ympäristösopimuksella laidunnettujen kohteiden erityisten lisähoitotarpeiden rahoittamisen mahdollistamisesta muulla rahoituksella on tärkeä. Myös Metsähallitus ehdottaa päällekkäisyyden uudelleentarkastelua kohteilla tarvittavan hoidon turvaamiseksi. Kuten ELY-keskus lausunnossaan toteaa, voidaan päällekkäiset, samaan toimenpiteeseen kohdistuvat rahoitukset ehkäistä huolellisella suunnittelulla ja yhteistyöllä. Esimerkiksi pieni muutos CAP-suunnitelmassa lehdesniityillä tarvittavien erityistoimien sallimiseksi muulla rahoituksella, laukaisisi pattitilanteen näiden erityisen arvokkaiden ja paljon uhanalaista lajistoa ylläpitävien kohteiden osalta. Tämänhetkinen järjestelmä ja ympäristösopimuksen korvaustasot eivät mahdollista monimuotoisten ja monenlaisia toimia vaativien kohteiden hoitoa.

Yhtenä Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ehdotuksena on korotettu ympäristökorvaus tai erillinen tuki saaristossa sijaitseville, hankalasti saavutettaville kohteille. Ympäristökorvauksen korotus saaristokohteille on hyvä ehdotus ja olikin jo pari vuotta sitten muutosesityksenä CAP-suunnitelmaan. Tämä ja kaikki muut muutosehdotukset luonnonlaidunten tilanteen parantamiseksi on toistaiseksi hylätty maa- ja metsätalousministeriössä. CAPin ympäristösopimuksen lisäkorvaus hankalasti saavutettaville kohteille on käytössä mm. Ruotsissa ja Virossa. Ehdotus erillisestä saaristokorvauksesta maatalousympäristöjen ulkopuolisille perinnebiotoopeille herättää hieman hämmennystä, sillä perinnebiotoopit ovat maatalousympäristöjä ja luonnonlaidunnus on suoraan kytköksissä saariston toimiviin maatiloihin. Perinteisten laidunten käyttö on osa saariston maatilojen toimintaedellytyksiä. Saariston luonnonlaitumet ovat pisimpään perinteisimmän maatalouden piiriin kuuluneita alueita, ja ovat siksi pystyneet poikkeuksellisen hyvin säilyttämään niille tunnusomaiset piirteet ja lajiston. Jatkumo on usein satoja vuosia. Luonnonlaitumet ovat myös modernia maataloutta, kuten ympäristöministeriön puheenvuorossa kävi hyvin ilmi. Luonnonlaidunnus on nykyään ja sillä on mahdollista olla tulevaisuudessa vieläkin enemmän osa luontopohjaisia ja jopa luontohyötyjä tuottavia ratkaisuja, vaihtoehtoinen tapa tuottaa ruokaa ja olla osa ruokaketjuamme.

Monet Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ehdotuksista on tärkeä huomioida seuraavan ohjelmakauden valmistelussa. Ehdotus ei-tuotannollisen investointituen palauttamisesta kohteiden kunnostuksen rahoittamiseksi on varteenotettava ehdotus. Ennen rahoituksen lisäämistä uusien kohteiden kunnostukseen, on nykyisessä tilanteessa kuitenkin ensin erittäin tärkeää löytää toimiva ja pikainen ratkaisu jumissa olevan tilanteen uhkaamille laidunkohteille jo tälle ohjelmakaudelle. Myös seuraavalla ohjelmakaudella on turvattava kohteiden pitkäjänteinen hoito. Pienten kohteiden korotetun korvauksen palauttaminen sekä pelkästään raivauksin hoidettavien kohteiden sisällyttäminen ympäristökorvausjärjestelmään ovat myös hyviä ehdotuksia. Kohteiden rajaaminen ja korvattavasta alasta päättäminen etukäteen olisi erittäin tärkeää ja osa viljelijän oikeusturvaa. Se estäisi nykyisen kaltaisia tilanteita, joissa tukipäätös ja tieto hyväksytystä sopimusalasta on voinut pahimmillaan tulla vasta yli kaksi vuotta sopimuksen alkamisen ja toimenpiteiden aloittamisen jälkeen.

Lyhyt kuvaus Ruotsin mallista

Ympäristökorvausta on haettavissa seuraavien alueiden hoitoon: perinnebiotooppilaitumet, niittoniityt, metsälaitumet, alvarit mosaiikkilaitumet ja niukasti heinää kasvavat alueet. Jokaiselle aluetyypille oma korvaustaso, lisäksi haettavissa lisäkorvausta esim. hankalasti saavutettava kohde (esim. saaristossa) tai erityisiä toimia vaativille kohteille. Jos kohde ei täytä tietyn korvaustyypin ehtoja, voi se saada jonkin toisen aluetyypin mukaista korvausta, mikäli Lääninhallitus Ruotsin ympäristöviranomaisena arvioi kohteen edustavan muuta korvauskelpoista luontotyyppiä. Ympäristökorvauksen lisäksi vain perinnebiotooppilaitumet ja niittoniityt ovat oikeutettuja perustulotukeen. Erilaisia aluetyyppejä ovat:

- **Perinnebiotooppilaitumet** (betesmark): Perinnebiotooppilaidun on maatalouslohko, joka ei ole peltoa ja hoidetaan laiduntamalla, niittämällä tai raivaamalla. Kuuluakseen tähän kategoriaan alueella täytyy kasvaa heinää tai ruohoja, jotka ovat hyödynnettävissä eläinten rehuna. Kanervikko, jota hoidetaan niittämällä tai laiduntamalla tulkitaan rehuksi. Kohteeseen voi sisältyä myös muuta kuin varsinaista tukityyppiä olevia kohtia, esimerkiksi jos kohteella on paljon puustoisuutta tai pensaikkoa. Jos 10–30 % kohteen alasta on luokiteltavissa joksikin muuksi kuin tukityypin varsinaiseksi alaksi, lasketaan pinta-alaan vähennys 20 %. Jos muuta alaa on 30–50 % lasketaan pinta-alavähennyksenä 40 %.
  Jos yli 50 % on luokiteltavissa muuksi kuin kyseisen tukityypin alaksi, on se mahdollista kuulua johonkin muuhun tyyppiin. Jos esimerkiksi alueella paljon varpuja, se ei ole kategoriaa perinnebiotooppilaitumet mutta kyseeseen voi silloin tulla esim. metsälaidun-kategoria.
- **Niittoniityt** (slåtterängar): Niittoniitty on maatalouslohko, joka ei ole pelto ja jota niitetään tai niitetään ja jälkilaidunnetaan. Kasvusto on heiniä ja ruohoja. Kanervikko, jota hoidetaan niittämällä tai laiduntamalla, voidaan käyttää rehuksi.
  Jos kohteeseen kuuluu muuta kuin tämän korvaustyypin alaa, tehdään samanlainen pinta-alan alennus kuin edellä.
- **Alvarit** (alvarbeten): Alvari on maatalouslohko, joka ei ole peltoa ja jota laidunnetaan. Näitä on vain Öölannissa ja Gotlannissa. Alueella kasvaa heinää, ruohoja tai varpuja. Korvaukseen soveltuvat vain alvariluontotyyppiä olevat alat.
- **Metsälaitumet** (skogsbeten): Metsälaitumen on pääosin koostuttava metsästä, jonka puut ovat luontaisesti syntyneet ja metsän oltava selvästi erirakenteinen. Puustossa on oltava joitain vanhoja puita, tai puuston pitkä jatkumo on oltava muutoin todistettavissa. Alueen kenttäkerrosta leimaa laidunkäyttö ja siinä on oltava heiniä, ruohoja ja varpuja, jotka ovat hyödynnettävissä eläinten rehuksi. Kasvilajistossa tai kasvillisuuden rakenteessa on oltava merkkejä pitkään jatkuneesta laidunkäytöstä. Metsälaitumien hoitoon kuuluu raivaukset, eikä se saa olla umpeenkasvanut. Korvaukseen ovat oikeutettuja vain metsälaitumeksi luontotyypiltään määritellyt alueet.
- **Mosaiikkilaitumet** (mosaikbeten): Laidunalue, jossa runsaasti tiheämpiä luontaisia alueita, luonnonesteitä, kuten puita ja pensaita tai arvokkaita maisemaelementtejä. Alueella oltava korkeita luonnonarvoja, jotka kielivät pitkäaikaisesta niitto- tai laidunkäytöstä, tai niillä oltava korkeita maatalousmaisemaan kuuluvia kulttuuriarvoja. Kenttäkerroksessa oltava rehuksi kelpaavia heiniä, ruohoja tai varpuja. Korvaukseen ovat oikeutettuja vain luontotyypiltään mosaiikkilaitumeksi määritellyt alueet.
- **Niukasti heinää kasvavat alueet** (gräsfattiga marker): Maatalouslohko, joka ei peltoa ja jota käytetään laidunnukseen tai niittoon. Alueella tulee kasvaa rehuksi kelpaavia heiniä, ruohoja ja varpuja. Alueella oltava korkeita luontoarvoja, jotka ovat riippuvaisia laidunnuksesta tai niitosta säilyäkseen ja kehittyäkseen. Korvaukseen ovat oikeutettuja vain tähän tyyppiin luokitellut luontotyypit, muihin edellä mainittuihin korvaustyyppeihin kuulumattomat alat.